

Комисија за очување националних споменика, на основу члана V став 4. Анекса 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и члана 39. став 1. Пословника о раду Комисије за очување националних споменика, на сједници одржаној 11. марта 2011. године, донијела је

ОДЛУКУ

I

Градитељска цјелина – Црква Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву проглашава се националним спомеником Босне и Херцеговине (у даљем тексту: национални споменик).

Национални споменик састоји се од објекта Богословије са збирком умјетничких слика и Црквом са пет олтара, црквеним намештајем и збирком икона.

Национални споменик налази се на простору означеном као к.ч. 2163, к.о. Сарајево III, посједовни лист број 129 (нови премјер), што одговара к.ч. 56, к.о. Сарајево XLIII, з.к. уложак број 54 (стари премјер), општина Стари Град Сарајево, Федерација Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина.

На национални споменик примјењују се мјере заштите утврђене Законом о спровођењу одлука Комисије за заштиту националних споменика, успостављене према Анексу 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини ("Службене новине Федерације БиХ", бр. 2/02, 27/02, 6/04 и 51/07).

II

Влада Федерације Босне и Херцеговине (у даљем тексту: Влада Федерације) дужна је да обезбиједи правне, научне, техничке, административне и финансијске мјере за заштиту, конзервацију и презентацију националног споменика.

Комисија за очување националних споменика (у даљем тексту: Комисија) утврдиће техничке услове и обезбиједити финансијска средства за израду и постављање информационе табле са основним подацима о споменику и одлуци о проглашењу добра националним спомеником.

III

Ради трајне заштите националног споменика, утврђују се сљедеће мјере заштите које се односе на простор дефинисан у тачки I став 3. ове одлуке:

- Дозвољени су искључиво конзерваторско-рестаураторски, радови текућег одржавања, радови који ће да обезбиједу одрживу употребу објеката, као и радови који имају за циљ презентацију споменика, уз одобрење федералног министарства надлежног за просторно уређење (у даљем тексту: надлежно министарство) и стручно надзирање надлежне службе заштите наслеђа на нивоу Федерације Босне и Херцеговине (у даљем тексту: надлежна служба заштите);
- Пројекат конзерваторско-рестаураторских радова мора бити заснован на методолошком приступу који ће бити усмјерен на заштиту историјских вриједности објеката;
- Обавезно је сачувати изворни изглед објеката у погледу обраде архитектонских детаља, боје зидова, зидног сликарства, третмана фасада, конструкције објеката и нагиба крова, те врсте кровног покривача и није дозвољена промјена стилских карактеристика уклањањем или додавањем појединих декоративних елемената и архитектонских детаља (камене и друге пластике, вијенаца и сл.);
- Извршити геомеханичко испитивање тла и статичку анализу торња звоника цркве;
- Испитати разлоге продора атмосферске и капиларне влаге у унутрашњост цркве кроз кров куполе и вањске зидове на јужној страни, те на основу истражних радова израдити план санације, уз употребу истих материјала и технолошких поступака у највећој могућој мјери.

Утврђују се сљедеће **мјере заштите за покретну имовину** из тачке I став 2. ове одлуке (у даљем тексту: покретно наслеђе):

- Влада Федерације обезбиједиће одговарајуће физичке и техничке услове за чување покретног наслеђа;
- Све интервенције на покретном наслеђу треба извршити стручно лице, уз елаборат који одобрава федерално министарство надлежно за културу (у даљем тексту: министарство надлежно за културу) и стручно надзирање надлежне службе заштите;
- Излагање и остали видови презентације покретног наслеђа на подручју Босне и Херцеговине вршиће се на основу услова које утврди министарство надлежно за културу.
- Надзор над спровођењем мјера заштите покретног наслеђа врши министарство надлежно за културу.

Изношење покретног наслеђа из Босне и Херцеговине није дозвољено.

Изузетно од одредбе става 1. ове тачке, дозвољено је привремено изношење покретног наслеђа из Босне и Херцеговине ради презентације или конзервације, уколико се утврди да конзерваторске радове није могуће извршити у Босни и Херцеговини, односно ако се процијени да се конзервација у иностранству може извршити квалитетније, брже и јефтиније.

Одобрење у смислу претходног става даје Комисија, уколико несумњиво буде утврђено да то неће ни на који начин угрозити покретно наслеђе.

Комисија у свом одобрењу за привремено изношење покретног наслеђа из Босне и Херцеговине утврђује све услове под којима се то изношење може извести, рок за повратак у Босну и Херцеговину, као и задужења појединих органа и институција за обезбјеђење тих услова, те о томе обавјештава Владу Федерације, надлежну службу безбједности, царинску службу Босне и Херцеговине и јавност.

V

Стављају се ван снаге сви спроведбени и развојни просторно-плански акти у дијелу у којем су супротни одредбама ове одлуке.

VI

Свако, а посебно надлежни органи Федерације Босне и Херцеговине, кантоналне и општинске службе, суздржаће се од предузимања било каквих радњи које могу да оштете национални споменик или доведу у питање његову заштиту.

VII

Ова одлука доставиће се Влади Федерације, федералном министарству надлежном за просторно уређење, федералном министарству надлежном за културу, надлежној служби заштите, кантоналним и општинским органима управе надлежним за послове урбанизма и катастра, ради спровођења мјера утврђених у тач. II-VI ове одлуке, те надлежном општинском суду ради уписа у земљишне књиге.

VIII

Саставни дио ове одлуке је образложење са пратећом документацијом, које је доступно на увид заинтересованим лицима у просторијама и на веб страници Комисије (<http://www.kons.gov.ba>).

IX

Према члану V став 4. Анекса 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, одлуке Комисије су коначне.

X

Даном доношења ове одлуке, са Привремене листе националних споменика Босне и Херцеговине («Службени гласник БиХ», број 33/02, «Службени гласник Републике Српске», број 79/02, «Службене новине Федерације БиХ», број 59/02 и «Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ», број 4/03) брише се национални споменик уписан под редним бројем 509.

XI

Ова одлука ступа на снагу наредног дана од дана објављивања у «Службеном гласнику БиХ».

Ову одлуку Комисија је донијела у сљедећем саставу: Зеупер Аћунбау, Мартин Черри, Амра Хаџимухамедовић, Дубравко Ловреновић и Љиљана Шево.

Предсједавајућа Комисије

Амра Хаџимухамедовић

Број: 07.3-2.3-77/11-9
11. марта 2011. године
Сарајево

Образложење

I – УВОД

На основу члана 2. став 1. Закона о спровођењу одлука Комисије за заштиту националних споменика, установљене у складу са Анексом 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини "национални споменик" је добро које је Комисија за очување националних споменика прогласила националним спомеником, у складу са чл. V и VI Анекса 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, као и добра уписана на Привремену листу националних споменика Босне и Херцеговине («Службени гласник БиХ», број 33/02), све док Комисија не донесе коначну одлуку о њиховом статусу, а за што не постоји временско ограничење и без обзира да ли је за то добро поднесен захтјев.

Комисија за очување националних споменика донијела је одлуку о стављању градитељске цјелине – Цркве Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву на Привремену листу националних споменика, под називом "Црква и семинар Врхбосанске Богословије", редни број 509.

У складу са одредбама Закона, а на основу члана V става 4. Анекса 8. и члана 35. Пословника о раду Комисије за очување националних споменика, Комисија је приступила спровођењу поступка за доношење коначне одлуке за проглашење добра националним спомеником.

Изјава о значају добра

Црква Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву представља вриједан објекат настао у аустроугарском периоду. Од 1893. године овдје је смјештено прво Сјемениште у Босни и Херцеговини. У склопу градитељске цјелине се налази и Црква са основом облика грчког крста. Црквени ентеријер садржи пет олтара радионице *Ferdinand Stuflesser* са скулптурама и олтарним сликама Јосип Кирклера, зидна декорација и фреске које су извели Ивана Кобилица, Отон Ивековић, Анастас Боцарић и Karl Richter. У ходницима Богословије изложена је колекција вриједних умјетничких слика са призорима из живота светаца Дружбе Срца Исусова.

II – ПРЕТХОДНИ ПОСТУПАК

У поступку који претходи доношењу коначне одлуке о проглашењу добра националним спомеником, извршен је увид у:

- документацију о локацији имовине и садашњем власнику и кориснику добра,

- садашње стање и намјену добра, укључујући опис и фотографије, податке о оштећењима у току рата, податке о интервенцијама на рестаурацији и другој врсти радова на добру, итд.,
 - историјску, архитектонску и другу документарну грађу о добру, која је дата у попису коришћења документације у склопу ове одлуке.
- дописом бр. 02-35-267/08-1, од 31.10.2008. године, затражена је достава документације и **ставови у вези са проглашењем Цркве Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву** од: Завода за заштиту споменика у саставу Федералног министарства културе и спорта, Архива БиХ, Завода за изградњу Кантона Сарајево; Завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Кантона Сарајево, Завода за планирање развоја Кантона Сарајева, општине Стари Град, Хисторијског архива града Сарајева и **Врхбосанске надбискупије**.

На основу увида у прикупљену документацију и стање добра, утврђено је сљедеће:

1. Подаци о добру

Локација

Градитељска цјелина – Црква Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву налази се у улици Јосипа Стадлера, на углу са улицом Мусе Ћазима Ћатића. У продужетку улице Јосипа Стадлера, на удаљености од 30 метара се налази Музичка академија¹, а на удаљености од 140 метара налази се Катедрала².

Национални споменик налази се на земљишту означеном као к.ч. 2163, к.о. Сарајево III (нови премјер), односно к.ч. 56, к.о. Сарајево XLIII (стари премјер), п.л. 129, з.к. уложак број 54, општина Стари Град, Сарајево, Федерација Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина.

Историјски подаци

Изградњу **градитељске цјелине – Цркве Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву** могуће је посматрати у ширем контексту обнављања „древне Цркве Врхбосанске“³, односно Митрополије Врхбосанске. Чињеница да у Босни и Херцеговини почетком аустроугарског периода није било бискупских свећеника, представљало је највећу препреку за установљење редовне хијерархије, о којој се у Ватикану расправљало

¹ Одлука о проглашењу Музичке академије (Завод Светог Аугустина) у Сарајеву националним спомеником, на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 08. до 14. септембра 2009. године у Сарајеву.

² Одлука о проглашењу Катедрале (Црква Срца Исусова) у Сарајеву националним спомеником, на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 25. до 31. јануара 2005. године у Сарајеву.

³ Босански бискуп и каптол одселили су у Ђаково још 1252. године и од тада вјерници у Босни нису имали свог духовног пастира. Након више од 600 година, 5. јула 1881. Св. Отац Леон XIII је обзнанио апостолско писмо Ex hac августа којим је обновио древну Цркву врхбосанску. - <http://www.ksc-travnik.net/Utemeljitelji>, 25. јуни 09.

још од **1879. године**. Света Столица је већ 1880. године затражила од босанскохерцеговачке Земаљске владе отварање покрајинског сјеменишта⁴. У циљу обнављања дијецезе, за надбискупа изабран је др Јосип Стадлер⁵, који добија задатак да подигне катедралу, каптол и **богословно сјемениште**. Читав комплекс је изграђен у периоду **од 1892. до 1896. године**, по пројекту Јосипа Ванцаша из **1891. године**⁶. Цјелина *јесте изузетан свједок времена аустроугарске управе у БиХ и вриједан објекат у ликовном смислу. Особеност му произилази и из избора стилског уобличења периода историцизма и појаве сецесије на прелазу двају стољећа.*⁷

Један дио објекта, намијењен школској дјелатности је завршен већ **1. септембра 1893. године**, па су професори исусовци и ученици преселили из Травника у Сарајево⁸. Завршено западно крило објекта намијењено Богословији привремено је подијељено на два дијела: На првом спрату, смјештени су професори исусовци, а настава се одржавала на другом спрату, гдје је свечана сала преуређена у капелу. **Године 1895.** довршено је и источно крило, а **1896. године** завршена је и Црква, уклопљена између два крила Богословије. Свечаности посвете, која је обављена **8. септембра 1896. године** присуствовао је и ђаковачки бискуп Strossmayer, који је своју столну Цркву посветио јединству Цркве. По узору на њега, Стадлер, који је одлуком папе Леона XIII 1895. године задужен за сједињење са православном црквом, посвећује сјеменишну Цркву светим апостолима Ђирилу и Методу. Надзор над градњом вршио је Јосип Ванцаш, преко свог асистента Vumlatila. Изведба је повјерена Ивану Холзу, који је извео и травничко сјемениште. Укупни трошкови изградње су износили 259.420 форинти. Средства су углавном добијена из прилога и дарова, а мањи дио је добијен из средстава Земаљске владе⁹.

Врхбосанска Богословија је била прва модерна католичка свеучилишна установа у Босни и Херцеговини, која је континуирано радила током читавог **аустроугарског периода, периода између два свјетска рата, II свјетског рата до 1944. године**, када је Њемачка војна команда заузела један дио зграде и претворила га у болницу. **Након завршетка II свјетског рата**, рад Богословије није обновљен, с обзиром да се у просторије Богословије уселио партизански медицинско-санитарни батаљон. На Божић, **25. децембра 1946. године**, рад Богословије је и званично забрањен, с обзиром да је Републичко министарство просвјете

⁴ Јела Божић. *Архитект Јосип пл. Ванцаш, значај и допринос архитектури Сарајева у периоду аустроугарске управе – докторска дисертација*. (Сарајево: Архитектонски факултет у Сарајеву, 1989), 165.

⁵ Биографију др Јосипа Стадлера рођеног 24. јануара 1843. године у Славонском Броду видјети у Одлуци о проглашењу Музичке академије (Завод Светог Аугустина) у Сарајеву националним спомеником, на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 08. до 14. септембра 2009. године у Сарајеву.

⁶ Упоредити: Божић, 165.

⁷ Фехим Хаџимухамедовић, *Текст о архитектури*. (Сарајево: Дид, 2001), 108.

⁸ <http://www.ksc-travnik.net/Utemeljitelji>, 25. јуни 09.

⁹ Божић, 165-166.

одбило издати Богословији дозволу за даљи рад. Медицинско - санитарни батаљон се повукао **1947. године**, али је на његово мјесто дошла друга постава југословенске војске. Исте године војска је иселила, а у западно крило Богословије је смјештена Управа студентских домова. **Педесетих година XX вијека** дошло је до градње стамбеног објекта дуж улице Мусе Ђазима Ђатића, који се ослонио на сјеверни крај западног крила Богословије. Том приликом негиране су стилске карактеристике историјске цјелине, те је дошло до парцијалног преграђивања споредног улаза у западно крило. Приступ у унутрашње двориште на сјеверу је од тада био омогућен преко пасажа у склопу новоизграђеног објекта.

Национализација западног крила Богословије извршена је **1959. године**. Источно крило и даље је формално било у власништву Сарајевске надбискупије, али га је држава користила за смјештај студената¹⁰.

Године 1969. Сарајевској надбискупији је враћено источно крило на коришћење. Након завршених радова преуређења источног крила, богослови четири босанскохерцеговачке бискупије (Сарајево, Бања Лука, Мостар, Требиње), позвани су да се окупе у Сарајеву 22. новембра 1969. године, а настава је започела само 3 дана касније.

Рад Богословије се одвијао искључиво у источном крилу све до **1973. године** када је држава вратила на коришћење западно крило Сарајевској бискупији, односно омогућила откуп национализоване имовине. У том периоду је извршена доградња и надоградња Богословије, што је дјелимично утицало на аутентичну вриједност цјелине, као и радови редовног одржавања¹¹. Извршена је **доградња сјеверног краја источног крила**, чија спратност од тада износи **П+4**. Извршена је адаптација западног крила Богословије у простор за наставу и смјештај студената. Тада је затворен западни улаз у западно крило, којим се улазило из данашње улице Мусе Ђазима Ђатића¹² у приземну капелу. **Висока капела је хоризонталном плочом подијељена на приземни и спратни дио**, тако да је приземни дио претворен у дворану која данас носи име по папи Павлу VI, док је спратни дио задржао функцију капеле. Истовремено је извршена дјелимична доградња кухиње на сјеверној страни према унутрашњем дворишту, као и њена адаптација. Кухиња је од тада опремљена по савременим техничким стандардима. Исто је урађено са трпезаријом на западној страни за ученике и трпезаријом за професоре на истоку.

Рад Богословије се од тада одвијао у континуитету до **априла 1992. године**, када је настава прекинута услед почетка борбених дејстава.

Током рата у БиХ 1992-95 рад Богословије у Сарајеву је обустављен¹³. У том периоду зграде цркве и Богословије су више пута

¹⁰ Перо Судар, Фрањо Топић, Томо Вукшић. *Врхбосанска католичка Богословија 1890-1990. Зборник радова знанственога симпозија одржаног у Сарајеву 3. и 4. септембра 1991. Пригодом обиљежавања стоте обљетнице постојања Богословије.* (Сарајево/Бол (Брач): Врхбосанска Висока теолошка школа, 1993), 3.

¹¹ Ibid., 4.

¹² Тадашњи назив улице је био Хајдук Вељкова улица.

¹³ . У јесен 1992. године институција је наставила са радом у Доминиканском самостану у Болу на отоку Брачу, гдје су пребачени сви ученици и наставни кадар.

гранатиране. Тада је оштећена купола цркве, као и фасаде објекта. Сутерен је претворен у масовно склониште гдје су боравили становници читавог градског кварта за вријеме бомбардовања.

Јануара 1994. године директно је погођена купола, а истовремено је уништен витраж изнад главног олтара у Цркви¹⁴.

Године **1996. године** извршени су конзерваторско-рестаураторски радови на оштећеним фасадама и куполи, као и парцијални радови санације унутрашњих зидова угрожених услед продора влаге у објекат. Извршена је надоградња западног крила за један спрат и поткровље, гдје су своје канцеларије добиле организације повезане са Богословијом, а дио је намијењен складишту¹⁵. У истом периоду надограђено је и поткровље источног крила, и у то крило је уведен лифт¹⁶.

Папа Иван Павле II посјетио је Богословију **априла мјесеца 1997. године**¹⁷.

Године 2001. извршено је уређење сјеверног унутрашњег дворишта. Извршена је градња гаража и градња потпорног зида¹⁸, а пасаж према улици Мусе Ћазима Ћатића је одвојен покретном металном капијом¹⁹.

Године 2009. започета је градња Свештеничког дома источно од градитељске цјелине за потребе Врхбосанске надбискупије, уз претходно уклањање потпорног каменог зида који се налазио на источној страни²⁰.

2. Опис добра

Градитељска цјелина – Црква Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву се састоји од 4 дијела која представљају функционално одвојене цјелине: Централно постављене сјеменишне Цркве, два бочна крила постављена у смјеру сјевер – југ (источно за професоре, а западно за студенте) спратности Сут+П+3²¹, и приземне кухиње на сјеверу.

¹⁴ *Врхбосанска надбискупија почетком трећег тисућљећа.* (Загреб: Надбискупски ординаријат Врхбосански викаријат за прогнанике и избјеглице Сарајево, 2004), 1198.

¹⁵ Емир Каламујић и Хусеин Табаковић, арх. техничари. *Изведено стање.* Сарајево: децембар 1996. године – Архива Врхбосанске надбискупије, Сарајево: мај 2010. године.

¹⁶ Вршени су и радови на уређењу библиотеке у сутеренском дијелу источног крила, а дио сутеренског простора на западној страни је адаптиран у бифе и музичку салу.

¹⁷ Након посјете папе Ивана Павла II граду Сарајеву и Богословији, **априла мјесеца 1997. године**, изнад улаза у велику приземну дворану западног крила постављена је плоча у знак сјећања на боравак Папе у тој дворани.

¹⁸ Винко Парић, дипл. инг. арх. *Изведбени пројекат уређења дијела дворишта – боксови гаража и потпорни зид – Врхбосанске католичке Богословије у Штадлеровој улици број 5.* – Сарајево. Сарајево: јуни 2001. године – Архива Врхбосанске надбискупије, Сарајево, мај 2010.

¹⁹ У истом периоду извршено је ентеријерско уређење трпезарије за професоре у склопу кухињског комплекса, оријентисане ка унутрашњем дворишту.

²⁰ Пројектант објекта је био арх. Nikola Masley, извођачи и подизвођачи пројекта су Стипић Група д.о.о. и Ans Drive д.о.о.

²¹ Спратност сјеверних крајева износи Сут+П+3+Поткровље (западно крило), односно Сут+П+4 (источно крило), и то је резултат доградњи, с обзиром да је у оригиналном облику (судећи по нацртима Јосипа Ванцаша из 1895. године) спратност износила Сут+П+2, односно Сут+П+3 према унутрашњем дворишту.

Тлоцртна основа градитељске цјелине је укупних димензија 55,80м x 54,70м.

Принципи неоренесансног стила, обично коришћеног у изведбама објеката јавне управе, примијењени су и у случају ове градитељске цјелине. *Формална анализа показује високу и вишеструку уравнотеженост: најприје, симетрична тројна композиција осовине цркве и бочних крила, који творе снажну визуалну вагу. Само крило и лијево и десно, јесте добро уравнотежено. Оно артикулира ренесансну схему бројева, 3x3, три етаже са по три реда отвора, тако да постоји двострана симетрична композиција, али и такозвана "тачка симетрије", мјесто сјечења хоризонталне и вертикалне симетрале и осовине.*²²

У погледу **комуникација** комплекса, бочна крила Богословије повезана су са Црквом, али и међусобно попречним ходницима постављеним у нивоу приземља и спрата на сјеверној страни. У погледу **намјене**, у западном крилу се одвија настава, а исто крило служи и за смјештај ученика, док се у источном крилу налазе просторије за смјештај професора Богословије и библиотека. На сјеверу се, поред кухиње налази и благоваона.

*Југоисточно прочеље твори симетричну композицију: бочни дијелови сјеменишта и библиотеке чврсто су ренесансно обликовани, централни црквени дио с куполом показује тежњу надилажењу датог стилског и приближавању покретности барока.*²³ У централном дијелу се налази **улаз у Цркву**, а на бочним странама у нивоу приземља се налазе **главни улази у источно**, односно **западно крило**. У осовини улаза у западно крило испод се налази **улаз у сутерен**. На сјеверној страни се налазе **споредни улази у западно и источно крило**, као и **кухињу**, усмјерени ка унутрашњем дворишту које је повезано на западу преко пасажа са улицом Мусе Ћазима Ћатића. На источној страни цјелине се налази додатни споредни улаз.

Најзначајнија грађевина у оквиру градитељске цјелине је **Црква Светог Ћирила и Метода** коју Ванцаш пројектује по узору на Цркву Св. Петра у Риму, што се не показује само у тлоцрту, већ и у елевацији, а посебно у рјешавању куполе.

Основа Цркве изведена је у форми **грчког крста** димензија 21,50м x 21,50м, с тим што је на улазној страни Црква проширена за ширину нартекса. Укупна висина Цркве до тјемења куполе износи 40,00м. Гледајући с југа, Црква се састоји од **нартекса** и **кора** изнад, **централног простора** и **кракова крста**. Простор **светилишта** се налази на сјеверном крају, а на бочним странама се налазе **сакристије са ораторијима** изнад.

Улаз којим је Црква повезана са улицом се налази на југу, али је улаз могућ и са сјевера гдје се налази **попречни ходник** којим су повезани источно и западно крило Богословије²⁴.

²² Хаџимухамедовић, 108-109.

²³ Ibid., 108.

²⁴ Унутрашњост Цркве повезана је и са **капелом** на сјевероистоку, која се налази у склопу источног крила и **свјетларником на западу** који се налази између Цркве и западног крила.

Главни улаз чине масивна двокрилна врата димензија 170цм x 230цм којима се приступа **нартексу**. Димензије нартекса износе 11,35м x 4,20м, а изнад се налази **кор** ослоњен на два камена стуба постављена на удаљености од 2,45м²⁵. У склопу нартекса се налази предулаз који има улогу вјетробрана димензија 200цм x 215цм. На сјеверној страни предулаза налазе се двокрилна врата, а на бочним странама исповједаонице. На источној страни се налази дрвена преграда са вратима којима је нартекс повезан са хором дрвеним завојитим степеницама ширине 90цм.

На нартекс се надовезује **јужни крак крста** димензија 8,10цм x 3,00м. **Централни простор** над сјециштем кракова надсвођен је куполом, унутрашње висине у односу на ниво пода Цркве од 25,00м²⁶. Купола је постављена на кружни тамбур пречника 10,50м, који је ослоњен на четири потпорна лука који су ослоњени на исто толико масивних стубова тлоцртне основе димензија 2,60м x 2,60м. У централном дијелу тамбура се налази осликани појас висине 3,50м подијељен на 8 поља двоструким пиластрима, у чијим су осовинама изнад смјештени потпорни лукови куполе између којих се налази 8 зениталних отвора димензија 200цм x 310цм.

Димензије **хора** одговарају димензијама нартекса испод, с тим да је хор увећан на бочним странама за простор гдје се у доњем нивоу Цркве налазе исповједаонице на југозападу и југоистоку. Под хора је дрвени, а у централном дијелу на јужној страни се налази издигнути дрвени плато гдје су смјештене оргуље. Освјетљење хора је омогућено са јужне стране, преко полукружног прозорског отвора полупречника од 300цм. Ограда хора на сјеверној страни, висока 1,10м, израђена је од дрвета. На источној и западној страни хора се налазе двокрилна врата димензија 150цм x 220цм којима је остварена директна веза са крилима Богословије у нивоу првог спрата.

Источно и западно крило Богословије су правоугаоне тлоцртне основе и оријентисани су у смјеру југ – сјевер. Унутрашња просторна диспозиција оба крила је идентична: Око централног ходника постављеног око подужне осовине налазе се учионице, библиотеке, просторије за смјештај ученика и професора Богословије и друге просторије. Крила су међусобно повезана попречним ходником који се налази у склопу **сјеверног крила** гдје је смјештено савремено опремљено кухињско постројење. Попречни ходник постављен у смјеру запад – исток се налази између кухиње на сјеверу и Цркве на југу. Бочна крила Богословије одвојена су од Цркве подужним зидовима и паром свјетларника, али заједно са сјеверним крилом и Црквом чине јединствену градитељску цјелину.

Западно крило Богословије димензија 17,25м x 54,70м, налази се на углу улица Јосипа Стадлера и Мусе Ђазима Ђатића. Главни улаз се налази на јужној страни, у подужној осовини крила. Приступ том улазу, који представљају лучна дрвена двокрилна врата остакњена у горњој зони

²⁵ Стубови кружног пресека пречника 39цм су међусобно повезани каменим луком, а базе стубова су октогоналне основе уписане у круг пречника 55цм.

²⁶ Спуштени строп куполе је знатно нижи у односу на тјеме куполе и та висинска разлика износи око 9,00м.

димензија 170цм x 300цм, омогућен је паром камених степеница ширине 130цм са оградом од кованог жељеза, приљубљених уз јужну фасаду²⁷. На улаз се надовезује предулаз дужине 1,90м, повезан каменим степеницима с дугачким **ходником** ширине 2,60м и дужине 52,00м. На сјеверној страни ходника налази се споредни улаз²⁸. Са бочних страна, односно са истока и запада се налазе **учионице** и друге просторије једнаких ширина од 6,10м.

Прве просторије на **западној страни** представљају *портирница* дужине 3,25м и *учионица* ширине 5,90м. Од прве учионице је одвојена *сала* дуга 7,00м која је повезана са **универзалном двораном**²⁹ дугом 12,33м³⁰. *Позорница* на сјеверу дужине 4,72м је уздигнута у односу на дворану, док се на крајњој сјеверној страни налазе још двије учионице дужине 6,00м односно 6,45м. На источној страни се налазе учионице, санитарне просторије са гардеробом дужине 8,80м³¹ и **стубиште** димензија 6,10м x 5,30м гдје је смјештено трокрако камено степениште ширине крака 1,70м. Уз стубиште се налази попречни ходник западног крила ширине 2,10м којим је остварена веза са источним крилом преко сјеверног крила. Попречни ходник западног крила надовезује се на исти ходник сјеверног крила дужине 19,76м који је подужним зидом одијељен од Цркве на југу.

Сјеверно крило, постављено између источног и западног крила, приближно је правоугаоне основе димензија 19,76м x 23,23м. На његовој сјеверној страни се налази **кухиња** укупних димензија 8,64м x 20,63м, повезана са унутрашњим двориштем. Кухиња се састоји из простора намијењеног спремању обједна димензија 8,64м x 6,94м; оставе на југу димензија 5,10м x 5,57м која је повезана са складиштем у сутерену и трпезарије за послугу димензија 5,57м x 3,39м. Западно од кухиње се налази **трпезарија за ученике** димензија 11,62м x 5,14м спојена са просторијом која припада западном крилу димензија 6,30м x 8,58м. Источно се налази **репрезентативна трпезарија**, која служи за пријеме али и за објед професора, димензија 11,62м x 4,68м.

²⁷ Главни улаз води у ниво приземља који је на том мјесту издигнут услед нагиба терена. У осовини главног улаза испод се налази **улаз у сутерен** димензија 150цм x 220цм, којем се приступа директно са улице. Судаћи по Ванцашевим нацртима из 1895. године, положај улаза у сутерен је аутентичан, као и сама дрвена врата. Године 1996. извршена је консолидација пара камених степеница, приликом које су извршене измјене на огради, која је у средњем дијелу прекинута додавањем по једног каменог ступа на оба степенишна крака.

²⁸ Оригинални отвор димензија 180цм x 250цм је сужен, с обзиром да је почетком друге половине XX вијека на сјеверној страни изграђен стамбени објекат приљубљен уз западно крило.

²⁹ Дворана носи име по папи Павлу VI, а у ходнику, изнад улазних врата у дворану постављена је камена плоча са натписом: *Пригодом похода Сарајеву*

ПАПА ИВАН ПАВАО II
боравио је у овој дворани
12. травња 1997.

³⁰ Ширина универзалне дворане је проширена према западу у односу на остале просторије за 90цм.

³¹ На гардеробник се надовезује тераса смјештена у простору свјетларника којим је западно крило одвојено од Цркве.

Димензије **источног крила** износе 17,05м x 38,95м и у њему се поред соба за смјештај професора налази и библиотека са читаоницом, просторије за одмор и остале просторије. **Главни улаз** у источно крило се налази на јужној страни и усмјерен је ка улици Јосипа Стадлера, а његове димензије и облик одговарају улазу у западно крило. На главни улаз се надовезује предулаз и **подужни ходник** дужине 23,00м и ширине која одговара ширини ходника западног крила. На његовом сјеверном крају се налази споредни улаз – лучно завршена дрвена врата са надсвјетлом димензија 180цм x 340цм. На источној страни налази се **библиотека** у чијем склопу се налази пријемна соба, читаоницаа и просторије намијењене складиштењу књига са галеријом. Са западне стране, налазе се учионица ширине 4,50м, лифт, двокрако камено степениште, чија ширина крака износи 1,70м. На њега се надовезује остава и **капела** димензија 6,10м x 4,50м³².

Сјеверно се налази **попречни ходник источног крила** ширине 2,30м и дужине од 16,30м, који се према западу надовезује на попречни ходник сјеверног крила. На источном крају истог ходника налази се двокрилна лучно завршена дрвена врата димензија 180цм x 340цм. Сјеверно од попречног ходника у нивоу приземља налази се дио источног крила унутрашњих димензија 16,30м x 9,70м гдје су смјештене **просторије за одмор** повезане са двориштем на сјеверу.

Просторни распоред **спратова** источног и западног крила је сличан распореду у приземљу. Основни просторни распоред **првог спрата западног крила** је исти као и у приземљу, са основном разликом што простори који се налазе изнад учионица у приземљу имају намјену спаваоница или апартмана за ученике. Изнад универзалне дворане налази се **велика капела**³³ истих димензија у којој се **светилиште** са олтаром налази на јужној страни, а **сакристија** димензија 6,10м x 2,95м с којом је капела повезана стандардним једнокрилним вратима, налази се на сјеверној страни. На југоисточној страни се налази **пролаз** ширине 1,30м и дужине 6,10м којим је западно крило повезано са црквеним хором³⁴.

Западно крило, у нивоу првог спрата је повезано са источним крилом **попречним ходником у склопу сјеверног крила** истих димензија као исти ходник у нивоу приземља. На јужној страни тог ходника се налазе улази у ораторије који имају функције архива, а на сјеверној радни кабинети ширине 5,50м, док се на источној страни налазе двокрилна врата димензија 130цм x 230цм којима се приступа источном крилу.

Просторни распоред **првог спрата источног крила** одговара просторном распореду приземља, гдје основне комуникационе линије

³² Приступ капели је могућ само из Цркве и према ходнику нема врата или другог вида комуникације.

³³ Приступ капели из ходника је омогућен помоћу пара једнокрилних врата димензија 100цм x 240цм са полукружним надсвјетлом. Поред тога, између хола и капеле налазе се 4 унутрашња прозора димензија 100цм x 150цм са полукружним надсвјетлом.

³⁴ Хор Цркве се налази на нижој висинској коти, тако да се у склопу пролаза налази 5 дрвених степеника ширине као и пролаз.

представљају подужни, односно попречни ходник око којих се нижу просторије.

На јужном дијелу источног крила се налазе **собе за спавање професора**, док се на крајњем сјеверном дијелу, налазе **собе за спавање часних сестара**. Крајњи сјеверни дио источног крила има двије етаже више у односу на јужни дио источног крила, с обзиром да се ту налазе међуспратови повезани степеницама металне или армиранобетонске конструкције са подужним холовима првог и другог спрата.

Други спрат бочних крила је по просторној диспозицији и намјени врло сличан првом, с разликом што се изнад простора капеле западног крила налазе спаваонице. На сјеверној страни се налази равна тераса димензија 20,63м x 8,20м³⁵, а прилаз тој тераси могућ је само преко западног крила путем остакљених двокрилних врата димензија 150цм x 280цм, док је просторни распоред другог нивоа источног крила готово идентичан са распоредом спрата испод.

Трећи спрат западног крила се разликује од спрата испод тако што се на крајњој јужној страни налази равна **тераса** димензија 16,80м x 12,60м издигнута у односу на висинску коту централног подужног ходника за 2 степеника, а на исти начин су издигнуте и просторије на западној страни. Овај ниво се разликује од осталих и по томе што на њему нема санитарног чвора. Изнад трећег спрата налази се **поткровље** у којем су смјештени складиште и просторије организација функционално везаних за рад Богословије.

На јужној страни **источног крила у нивоу трећег спрата** се налази равна тераса димензија 9,70м x 7,90м, а сјеверно сала за састанке димензија 6,10м x 9,00м. На сјеверној страни источног крила, гдје су предвиђени спаваћи простори за часне сестре, смјештена је још једна, четврта етажа³⁶.

Сутерен се налази испод западног и сјеверног крила, а са приземљем је повезано помоћу два степеништа. Просторна организација је слична диспозицији приземља: **Главни улаз** у сутерен се налази на **јужној страни западног крила**, гдје се налазе двокрилна врата димензија 150цм x 220цм на која се надовезује подужни ходник, а са обје стране се налазе просторије различите намјене. Са западне стране се налази канцеларија ширине 3,25м, учионица ширине 5,90м и кафана која заузима простор универзалне сале у приземљу. На источној страни се налази књижница отвореног типа, санитарни чвор и музичка сала. Испод кухиње **у склопу сјеверног крила** се налази **вешерај**, подрумска остава кухиње и ходник.

По **стилском одређењу**, градитељску цјелину Цркве Светог Ћирила и Метода са Богословијом могуће је сврстати у неоренесансна остварења са елементима барока која су посебно препознатљива на јужној фасади. Јужна, источна и западна фасада су раздијељене вијенцима, чија се

³⁵ Површина терасе је умањена с обзиром да се у централном дијелу налази двокрилни кров тлоцртне основе димензија 9,60м x 6,20м, који покрива кабинете у нивоу првог спрата.

³⁶ Свијетле висине етажа на сјевероистоку су ниже од етажа остатка објекта.

величина повећава са висином, док се на сјеверној страни налазе споредне фасаде усмјерене ка унутрашњем дворишту.

Јужном фасадом која је раскошно скулптурално декорисана доминира купола на тамбуру. Фасада је завршена вијенцем и балустрадам атиком. Високи тамбур, издужени лук куполе, висока латерна, кришкasto издијељена купола доприносе вертикалности и динамичности црквеног волумена, насупрот статичним трактовима развијеним по хоризонтали. У осовини јужне фасаде истичу се масивна дрвена врата Цркве димензија 170цм x 290цм уоквирена са горње стране тимпаноном, изнад којег се налази полукружно надсвјетло полупречника 3,10м. У осовини изнад се налази **звоник**³⁷ са 3 звона, а с његових страна постављени су кипови Св. Петра и Павла. На фасади се налазе и барелјефи Св. Игнација Лојолског и Св. Фрање Ксаверског, а ниже њих се налазе барелјефи светих апостола Ћирила и Метода³⁸. У осовини звоника, на сјеверној страни се налази купола висине 40,00м и пречника од 16,00м, на чијем се тјемени налази лантерна висине 5,00м, не рачунајући висину металног крста. Купола је постављена на издуженом тамбуру укупне висине 10,00м на којем се налазе лучно завршени прозорски отвори димензија 170цм x 420цм³⁹.

Композиција **источног и западног дијела јужне фасаде** је врло слична: У осовини оба дијела се истичу портали⁴⁰ димензија 170цм x 300цм са полукружним надсвјетлом, а са њихових страна се налазе двокрилни прозори димензија 180цм x 300цм са полукружним надсвјетлима. У нивоу првог и другог спрата се налази по 6 двокрилних прозора димензија 90цм x 240цм. Изнад се налази балустрада висине 1,00м, а у позадини забатни зидови трећег спрата.

У обликовном смислу, **западна и источна фасада** представљају наставак бочних дијелова јужне фасаде. У композицији обје фасаде у нивоу приземља су присутни лучно завршени прозори димензија 130цм x 270цм, у нивоу првог спрата прозори правоугаоног облика димензија 130цм x 240цм са тимпаноном изнад, у нивоу другог спрата присутни су двокрилни прозори уоквирени пиластрима по узору на исти ниво на јужној фасади.

Западна фасада усмјерена ка улици **Мусе Ћазима Ћатића** представља приближно симетричну композицију у чијем се централном дијелу налази **ризалит** вертикално подијељен у нивоу приземља и првог спрата на 3 дијела пиластрима ширине 70цм, а други спрат је одвојен наглашеним вијенцем. У нивоу приземља, у централном дијелу се налази тродијелни прозор димензија 200цм x 110цм и изнад одвојено полукружно надсвјетло пречника 200 цм, а са страна се композиција понавља, с тим што су тродијелни отвори слијепи. У нивоу првог спрата су позиционирана 3

³⁷ Звоник је покривен луковичастом куполом, чија висинска кота тјемена у односу на под Цркве износи око 24,50м. Испод се налазе 2 лучно завршена отвора димензија 60цм x 140цм, одијељена каменим стубићем квадратне основе.

³⁸ Божић, 167.

³⁹ Тамбур је завршен кружно изведеном балустрадом, а на куполи изнад се налазе кружни отвори пречника 80цм.

⁴⁰ До улазног портала у приземљу западног дијела фасаде води пар бочних степеница, на чијем се јужном образу у нивоу сутерена налазе двокрилна врата.

пара лучно завршених једнокрилних прозора димензија 90цм x 230цм, а у нивоу другог спрата се налази 6 двокрилних прозора.

На обје бочне стране фасаде у нивоима приземља, првог и другог спрата се налазе низови од по 6 двокрилних прозора⁴¹. Фасада је завршена снажним вијенцем изнад којег је позициониран подужни зид трећег спрата.

На **источној фасади** се налазе прозорски отвори истог облика и димензија као и на западној, од које се разликује по једноставнијој композицији, у којој није присутан централни ризалит. У нивоу приземља се налази ред од 10 полукружно завршених прозора и улазни портал димензија 150цм x 236цм а на првом и другом спрату по 8 правоугаоних прозора.

Крајња сјеверна страна се разликује од остатка источне фасаде по спратности, с обзиром да су изнад приземља присутни отвори 4 спрата. У нивоу приземља се налазе 3 прозорска отвора истоветна са отворима на остатку фасаде, док се изнад налазе 3 реда са по једним трокрилним и 2 двокрилна прозора димензија 140цм x 120цм односно 100цм x 120цм.

На сјеверној страни се налазе **споредне фасаде** усмјерене ка унутрашњем дворишту. У централном дијелу се налази улаз у сјеверно крило и прозорски отвори кухиње и трпезарија, као и прозори ходника и других просторија на спрату. На источној страни се налази споредни улаз у источно крило а изнад 4 реда са по 6 прозорских отвора. На западној страни се налазе слијепи отвори и споредни улаз у западно крило, дјелимично заклоњен стамбено-пословним објектом из друге половине XX вијека који је приљубљен уз западни крај сјеверне фасаде цјелине.

Што се тиче **материјала и конструкције објекта**, примијењени су квалитетни материјали познати крајем XIX вијека, тако да је ниво изведбе одговарао тадашњим европским стандардима.

Темељи и темељни зидови су рађени од камена у сувозиду и на тај начин је разбијана капиларна влага. Из истог разлога постављан је масивни слој камена испод подова у подруму и приземљу. Вањски и унутрашњи носиви зидови објекта сачињени су од опеке и камених блокова. Међуспратна конструкција изнад сутерена и изнад приземља грађена је помочу челичних траверзи између којих су постављани опечни сводови, док је међуспратна конструкција спратова изнад дрвена. Дводна кровна конструкција источног и западног крила Богословије, као и конструкција куполе Цркве је дрвена. Покривач источног и западног крила је цријеп са лименим опшавом, док је покривач Цркве, укључујући и куполу, изведен у поцинчаном лиму. Кров изнад сјеверног крила представља равни кров који је већим дијелом непроходан, док се на јужним крајевима источног и западног крила налазе терасе које имају улогу равног крова.

Конструкција надограђених дијелова на источном и западном крилу објекта грађена је у армираном бетону, а кровна конструкција и покров су исти као и на остатку крила.

Улазни портали градитељске цјелине су дрвени, а изузетак представљају споредни улаз из дворишта у кухињу који је изведен у рвс-у, и

⁴¹ Крајњи прозори на јужној страни на свим нивоима су слијепи отвори.

сјеверни улаз у западно крило који је изведен у дрвету, али није оригинални. Сви оригинални прозори на источном, западном и сјеверном крилу су замијењени бијелим рвс прозорима, док су на Цркви сачувани оригинални дрвени и на тамбуру куполе прозори са металним оквирима.

Сокл објекта је обложен каменим плочама различите висине у зависности од нагиба терена, а остатак фасада је малтерисан.

Вањска и унутрашња степеништа су изведена у камену, ограда у кованом жељезу, а рукохвати у дрвету. Степениште дограђених дијелова је изведено у армиранобетонској или челичној конструкцији.

Аутентични подови ходника у источном и западном крилу су замијењени каменим плочама савремене производње, док су подови учиона и спаваоница обложени паркетом. Под сјеверног крила, гдје су смјештени кухиња и трпезарије такође је изведен у камену или керамици савремене производње.

Под цркве је већим дијелом обложен полихроматским теракот плочама, а у попречној и подужној осовини постављена је метална челична решетка ширине 90цм. Стубови у унутрашњости Цркве су обложени каменим плочама, а зидови осликани. Хор је изведен у дрвету, као и степенице које повезују Цркву са хором. Надсвјетло изнад главног улаза у Цркву, као и надсвјетло изнад главног олтара имају челичну конструкцију, док су остали прозори и врата дрвени.

Дебљина подужних носивих зидова у нивоу приземља износи 60, 75 и 80цм, а у објекту се појављују и зидови дебљине 50цм (кухиња), 45цм, 30цм, 25 цм и 12цм.

Свијетла висина сутерена износи између 260 и 300цм, свијетла висина приземља износи између 450цм и 466цм, првог и другог спрата 450цм, трећег спрата 280цм и поткровља у западном крилу максималних 285цм. Дебљина међуспратних конструкција износи 50цм.

Свијетла висина првог, другог, трећег и четвртог спрата дограђеног дијела на сјеверној страни источног крила износи 3,00м.

Олтари

Пет дрвених олтара Цркве св. Ђирила и Метода израђено је 1896. године у тиролској радионици Фернандина Стуффлессера⁴² (St. Ulrich, 1855-1926, Ortisei, Тирол) у неоренесансном стилу. Ренесанса гради архитектонски олтар на којем препознајемо више архитектонских елемената - стубове, лукове, нише, едикуле, итд.⁴³ Конструкција олтара, изведена техником дубореза, богато је украшена флоралним мотивима (листови абакуса, гирланде), главицама анђела и волутама. Сва профилација је прекривена позлатом, а подлога је блиједо зелена, са нешто плаве и црвене боје. Олтари броје укупно осам дрвених скулптура и три олтарне пале.

⁴² Основана 1875. године.

⁴³Упоредити. Радован Иванчевић, *Лексикон иконографије литургије и симболике западног кришћанства*. (Загреб: Кршћанска садашњост, 2006) 465-469.

- **Главни олтар**

У апсиди на западном крају цркве налази се **главни олтар**, димензија 2,90м x 1,35м и висине од 95цм, који је издигнут у односу на ниво брода са три степеника⁴⁴. Олтар је компонован у форми славолука, а посвећен је **Светом Петру и Павлу**. Визуелно га је могуће подијелити у три нивоа. Први ниво је *менза*, коју украшава пет плоча, облика квадрата, са позлаћеним флоралним орнаментом изведеним у техници дубореза. Други ниво понавља форму и декорацију мензе, са нешто ужим декорираним таблама гдје је доминантни елемент табернакул, лоциран у центар низа. Од шеснаест декоративних табли четири су дуборези, а остатак је уље на дрву са мотивима стилизованих цвјетова и листова лозе. Табернакули подражава композицију протала, улаза у светилиште, а на њега је постављен цибориј са Распећем.

Трећи ниво је доминантан и подразумева олтарну слику са представом Ђирила и Метода постављену у раскошну едикулу⁴⁵ са коринтским ступовима и сегментним забатом у чијој се лунети налази тондо са Христовим ликом. Са десне стране олтарне слике налази се ниша са дрвеном скулптуром Св. Петра са књигом у руци (висина отприлике 100 цм), а са лијеве Св. Павла са мачем (висина отприлике 100 цм). Ниша је изведена у раноренесанској традицији (усп. Андреа дел Верокио, *Невјерни Тома*. 1465-1483) са профилацијом у врховима која опонаша форму бисерне шкољке.

Олтарну слику насликао је аустријски сликар Јосип Криклер⁴⁶. Композиција је вертикално постављена са лучним завршетком. Св. Метод који десном руком држи велики крст, а лијевом вјерницима указује на њега и Св. Ђирил који показује славенско писмо у св. јеванђељу насликани су на златној позадини.

- **Бочни олтари**

На крајевима **источног**, односно **западног крака** крста Цркве налазе се **бочни олтари** уздигнути у односу на под Цркве за висину два степеника, приближне висине 650 цм и ширине 320 цм⁴⁷. На десном зиду у краковима цркве, налазе се још зидне **нише** у које су смјештени **помоћни олтари** приближне висине 400 цм и ширине 200 цм.

⁴⁴ Испред, у централном дијелу светилишта се налази дрвени правоугаони сто димензија 90цм x 220цм.

⁴⁵ *Цјеловита архитектонска композиција у малом која не произилази из структуре грађевине нити из посебне функције, него је нека врста „покретног елемента“ који се појединачно или у низовима умеће у различитим контекстима као супротност глаткој површини зида или као дио неке цјелине. Особито често служи као украсни прозорски оквир, оквир за смјештај скулптуре или као слијера ниша.* Werner Muller, Gunthner Vogel, *Атлас архитектуре 1 и 2* (Загреб: Golden marketing, Институт грађевинарства Хрватске, 2000) 210, 423.

⁴⁶ У вријеме израде одлуке подаци о сликару нису били доступни.

⁴⁷ Уз западни бочни олтар смјештена су дрвена врата димензија 85цм x 200цм којима је омогућен пролаз у простор западног свјетларника димензија 2,30м x 8,80м.

Морфологија сјеверног и јужног бочног олтара потпуно је једнака и подразумејева све елементе главног олтара, разлике постоје само у погледу иконографског програма. **Први ниво** је менза украшена са пет плоча квадратног облика, на централној је Јагње, а на остале четири стилизовани листови и цвјетови љиљана. У **другом нивоу** јужни, Олтар Светог Алојзија Гонзаге, се од сјеверног, Олтара Светог Јосипа разликује у иконографском програму. централни мотив код јужног Олтара је табернакул, а код сјеверног слика Св. Терезије⁴⁸ коју је насликао Габријел Јуркић (Ливно, 24.03.1886 – 25.02.1974)⁴⁹ Осим табернакула и слике други ниво украшава и пет правоугаоних плоча са флоралним орнаментом. **Трећи ниво** је едикула са необарокним забатом, који налијеже на профилацију у виду двоструких коринтских стубова. На олтарној слици јужног олтара насликан је лик Св. Алојзија Гонзаге како мирно стоји на облаку држећи у рукама Распеће. Глава светца окружена је са пет анђеоских лишца симетрично распоређених у форму лука. Са десне стране олтарне слике налази се дрвена скулптура Св. Антуна Падованског са Дјететом, а са лијеве Св. Фрањо Салешки. На олтарној слици сјеверног олтара, која је у погледу композиције и детаља посве једнака оној са јужног, представљен је лик Светог Јосипа са Христом у наручју. Са десне стране олтарне слике налази се дрвена скулптура Света Ана, а са лијеве Свети Јоаким.

Обје олтарне слике изведене су у маниру ране ренесансе што их у погледу стила чини уједначеним са сликом Ћирила и Метода са главног олтара. Према Љубици Младеновић олтарне слике су извели инострани мајстори⁵⁰, а према водичу “Католичка црква у Сарајеву”, Петра Вранкића и Матеа Зовкића израђеном на основу архивске грађе Богословије, извели су их Отон Ивековић и Ивана Кобилица. Скулптуре у оба олтара су високе 120 цм. На централном дијелу забата код оба олтара налази се изрезбарене голубице, а изнад олтарне слике изрезбарене главица анђела.

Помоћни олтари смјештени у нишама добили су назив по скулптурама које су уједно и њихов доминантни елемент. Скулптура се налази у дрвеној ниши која је постављена на псеудосаркофаг. У сјеверном краку се налази олтар Пресветог Срца Маријина, а у јужном олтар Пресветог Срца Исусова. Саркофаг је раздијељен тордираним ступићима између којих се налазе табле са флоралним орнаментом и стилизованим једнакокраним крстом у средини.

На лучни отвор нише олтара Пресветог Срца Исусовог накнадно је постављено неприкладно освјетљење у виду савремених сијалица које знатно нарушава склад у којем су олтари изведени.

• Проповједоница

⁴⁸ Оквир слике је раскошни, необарокни дуборезбарски рад са флоралним мотивима и латинским крстом на врху.

⁴⁹ Један од најзначајнијих босанскохерцеговачких сликара симболизма и сецесије. Усп. Ликовна енциклопедија Југославије, том 1 А-Ј. Загреб: Југославенски лексикографски завод ‘Мирослав Крлежа’, 1987, стр. 715.

⁵⁰ Упоредити: Љубица Младеновић, *Грађанско сликарство у Босни и Херцеговини у XIX веку* (Сарајево: Веселин Маслеша, 1978), 52.

На западној страни светилита, уз масивни сјеверозападни стуб на који је ослоњен тамбур куполе, налазе се камене степенице ширине 85цм које воде ка **проповједаоници**. Тлоцртна основа проповједаонице петоугаоног облика, уписана је у кружницу пречника 130цм, а висока је отприлике 630 цм.

Ријеч је о развијеном типу проповједаонице са балдахином каква је уобичајена за раскошне црквене ентеријере у барокном раздобљу. Балдахин и постоље су украшени флоралним и геометријским орнаментом, док су на страницама говорнице у украшеном квадратном пољу уписана тонда са ликовима Христа који десном руком благосиља, а у лијевој држи отворену књигу, те два бискупа (лијево и десно од Христа). Поља су раздијелјена профилацијом у виду ступића са мотивом гроздова и винове лозе, те волутама у капителима. Проповједаоница је изведена техником дубореза који је потом обојен.

Зидно сликарство

Рад на декорацији цркве започет је 1986, а завршен 1900. године⁵¹. Унутрашњост Цркве је по узору на већину исусовачких вјерских објеката раскошно декорисана. Отон Ивековић (Клањец, 17. април 1896 – Загреб, 4. јули 1939)⁵² је израдио двије монументалне фреске са мотивима из живота светаца којима је Црква посвећена, *Долазак Ћирила и Метода код моравског кнеза Растислава*, позиционирана у луку изнад олтара Св. Алојзија Гонзаге - јужни крак цркве и *Ћирил и Метод пред папом Хадријаном II*, изнад олтара Св. Јосипа - сјеверни крак цркве. Сликари Ивековић је у **пандантифима** извео тонда са ликовима јеванђелиста, а у вијенцу тамбура осам сцена из Христовог живота. Ивана Кобилца (Љубљана, 20. јули 1861 – 4. јули 1926)⁵³ је у луку изнад олтар Пресветог Срца Маријина - сјеверни крак цркве, извела композицију у фреско техници *Штоватељи Мајке Божије клањају се Св. Марији краљици неба*, а изнад олтар Пресветог Срца Исусовог - јужни крак, композицију *Јединство цркви*. Иста ауторица је, по узору на Микеланђелово *Стварање свијета*, у врху

⁵¹Уп. Божић, 167.

⁵² Школовао се у Загребу, Бечу и Минхену. Као наставник цртања радио је на загребачкој реалној гимназији, те Обртној и Умјетничкој школи. Био је предсједник југославенског умјетничког друштва *Лада*. Већ као студент показао је посебну склоност ка историјском сликарству. Међу његовим успјелим дјелима су призори из акција и судбине породицаи Зринских и Франкопана (*Опроштај Зринскога и Франкопана од Катарине Зринске, Зрински и Соколовић у Сигету, Смрт Крсте Франкопана пред Вараждином*), те његове жанр слике (*Предстража на Кордуну, Мртва стража, Предвечерје, Сеоска кола на цести, У атељеу, Млин на Сутли*). Уп. Ликовна енциклопедија Југославије, том 1 А-Ј, 660-661.

⁵³ Школвала се у Љубљани, Минхену и Паризу. Године 1891. постаје чланицом *Societe Nationale des Beaux-Arts*. Прва је словеначка значајна сликарка и представница грађанског реализма. Окушала се у свим сликарским жанровима, а бавила се и илустрацијом. *Љето, Глачанице, Аутопортрет и портрет Фани Кобилице, Босанац с гуслама и Црвене хризантеме* сматрају се њеним значајнијим дјелима. Уп. Ликовна енциклопедија Југославије, том 2 К-Рен. (Загреб: Југославенски лексикографски завод 'Мирослав Крлежа', 1987), 65.

куполе израдила лик Бога Оца, у смјелом скраћењу. Осим историјског сликарства зидне површине цркве украшене су флоралним и геометријским орнаментом који су извели сликари Анастас Боцарић (Будва 1. јануар 1864 – Пераст, 1944)⁵⁴ и Karl Richter.⁵⁵

- **Зидне слике у краковима цркве**

Фреске Отона Ивековића *Долазак Ћирила и Метода код моравског кнеза Растислава* (напис испод фреске: Растислав, кнез Моравске с народом прима частно Ћирила и Метода у Велехраду / латиница) и *Ћирил и Метод пред папом Хадријаном II* (натпис испод фреске: Ћирил и Метод бране пред папом Хадријаном II старославенску литургију, а он ју одобрава / латиница) изведене су у неокласицистичком/назаренском стилу и одражавају дух академске умјетности. Љубица Младеновић у својој књизи *Грађанско сликарство у Босни и Херцеговини у XIX вијеку* обје композиције описује као *монументално конципиране, симетрично распоређених маса, раскошних костима и свијетлих боја*⁵⁶. Композиција је хоризонтална, а натписи испод слика уклањају сваку недоумицу у погледу иконографске анализе призора.

Фреске Иване Кобилице носе исте стилске карактеристике као и дјела сликара Ивековића, а компоноване су по упутствима надбискупа Штадлера. *Штоватељи Мајке Божије клањају се Св. Марији краљици неба која, у конвенционалној црвеној хаљини и плавом огртач лебди над облацима са малим Христом на крилу, док су испод ње симетрично распоређене двије групе фигура бискупа и припадника Исусовачког реда. На композицији Јединство цркви приказани су цариградски патријарх и папа како приносе модел цркве светом Срцу Исусовом, оличеном у Христу који лебди над облацима са срцем на грудима, чији зраци обасјавају васиону. Око њега су Св. Клара и Св. Доминик.*⁵⁷

- **Зидне слике пандантифа, тамбура и куполе**

Отон Ивековић је у пандантифима насликао тонда са попрсјима јеванђелиста, те осам призора из Христовог живота у тамбуру (појас који држи куполу). Призори су изведени у неокласицистичкој традицији и одражавају дух назаренског сликарства. Јеванђелисти Матеј, Марко, Лука и Иван насликани са симболима поред или иза лијевог рамена (крилата бића: Матеју човјек, Марку лав, Луки во, Ивану орао). Позадина је златножуте боје и подражава текстуру мозаика. На великој галерији намијењеној за хор и оргуље и маленим бочним галеријама насликана су још четири тонда са

⁵⁴ Школовао се у Атини и Солуну. Око 1896 боравио је БиХ гдје је сликао грађанске портрете у маниру академског реализма. Уп. Ibid., 145.

⁵⁵ За разлику од Јеле Божић у књизи *Архитект Јосип Ванцаш*, те литературе издате од стране Богословије, Љубица Младеновић у књизи *Грађанско сликарство у Босни и Херцеговини* као ауторе фресака наводи само Анастаса Боцарића и Ивану Кобилицу. Уп: Божић, 167.

⁵⁶ Упоредити: Љубица Младеновић, *Грађанско сликарство у Босни и Херцеговини у XIX веку* (Сарајево: Веселин Маслеша, 1978), 53.

⁵⁷ Упоредити: Ibid., 53.

попрсјима светаца, свештеника и историјских личности. Пречник свих осам тонда износи 125 цм.

*Иконографија Христа у XIX вијеку није створила ни једну нову, општеприхваћену и мјеродавну формулу. Дјела настају на темељу предоци које више не води жива теолошка мисао, него понајвише побожна осјећајност, а она се у доминантној теми XIX вијека и до наших дана (Срце Исусово) све више деградира... У призорима из Христовог живота у иконографији XIX вијека провијава идеализација у програмским покушајима историјских ретроспектива, што се највише огледа у сликарству прерафаелита и назаренаца.⁵⁸ Христов живот који се обично приказује у дванаест сажетих сцена, углавном преузетих из христолошких циклуса⁵⁹ у овом случају сведен је на осам сцена. Седам призора уобичајених за *Христов живот* потпуно је изостављено (Крштење, Преображење, Ускрснуће Лазарово, Улазак у Јерусалим, Узашашће, Духови, Смрт Богородице) и замијењено другим призором из христолошких циклуса. Иконографска анализа је у неким призорима због сликарске слободе отежана. Посматрано од Навјештења до Ускрснућа могуће је препознати наредне призоре:*

1. *Навјештење.* У просторији је приказана Дјевица Марија која сједи обасјана снопом бљедуњаве свјетлости. Анђео Габријел, приказан у профилу, приноси јој стабљику са цвијетом љиљана. Композиција је хоризонтална, традиционална и иконографски читка.
2. *Похођење.* Поход Марије Елизабети. Као што налаже традиција, приказани догађај се одвија на отвореном, испред Елизабетине куће. Елизабета је приказана како клечи пред Богородицом.
3. *Рођење.* На призору који је изведен нешто слободнијим сликарским језиком (боја је третирана слободније, форме шематизирани), јасно се разазнаје амбијент штале и ликови Св. Јосип и Марија која у крилу држи Исуса. Иза Марије је во, а њој с десна мушкарац у плавој одори посматрачу окренут леђима. Дјетету се клањају три мушкарца што упућује на мотив из *Поклонства краљева*.
4. *Приказивање у Храму.* Шимун враћа дијете Исуса Богородици која га прима у наручје клечећи. Уз Шимуново десно раме стоји св. Јосип а уз лијево пророчица Ана⁶⁰. Натпис испод призора /ИВЕКОВИЋ А.Д. 1896/
5. *Диспута у храму.* На фресци је приказан тренутак када Богородица и Св. Јосип проналазе дванаестогодишњег Христа гдје стоји испред жидовских учитеља који позорно слушају његов говор.
6. *Изљечење болесних.* Христ се у сличном положају (покрет десне руке усмјерен ка клечећем човјеку наспрам њега) приказује и код Ускршења Лазара но с обзиром да у овом призору Лазар није

⁵⁸ Иванчевић, 379.

⁵⁹ *Христово дјетинство, Христов јавни живот, Христова чуда, Христове муке и прославе.*

⁶⁰ *У Сретењу (Приказивање у храму) се слика пророчица Ана, према тексту јеванђеља - Лука, 2, 36.*

приказан сви постојећи елементи упућују на приказ *Изљечење глувонијемог*.

7. *Исус сусреће своју Мајку*. Сликари Ивековић у овом приказу гради синтезу три постаје из циклуса *Пут крста*. Осим сусрета са Мајком, који остаје доминантни мотив приказа, Христ је приказан у тренутку пада под Крст (од четрнаест постаја Пута крста три су посвећене Исусовом паду под крст). Уз Марију је приказан и Св. Јосип. У лијевој страни композиције смјештен је приказ *Шимун Циренац помаже Исусу носити крст*. Шимуна окружују три римска војника.
8. *Ускрснуће*. Призором доминира лик Христа обасјан свјетлошћу. Он лебди у ставу контрапост држећи у руци барјак са заставом на којој је црвени крст. С десне стране гроба стоји Мирносица, а са лијеве два уснула стражара.⁶¹

Четвороугаона поља са приказима из Христовог живота раздијељена су профилацијом у виду двоструких стубова.

Лик Бога Оца у тјемени куполе, Ивана Кобилица је извела по узору на лик из Микеланђелова Стварања свијета у Сикстинској капели. Призор је изведен у смјелом скраћењу и представља највјештије дјело Иване Кобилице у контексту зидног сликарства Цркве св. Ћирила и Метода. Божански лик је насликан у кругу који симболизује сунце са осам кракова који се од тјемени куполе спуштају ка њеном дну. Круг и краци сачињени су од квадрата различитих величина. Куполом доминирају тиркизноплава и залтножута боја чији је интензитет временом умањен.

- **Испуна (флорални и геометријски орнамент зидова и стропова)**

Свака слободна површина зида или стропа украшена је стилизованим флоралним орнаментом (осим куполе и тамбура гдје доминирају геометријски орнаменти). Стропна декорација је полихромна док је зидна декорација углавном у нијансама сиве боје. Позадина сваког од олтара бојена је у црвено, а у случају главног олтара она је илузија застора.

Црквени намјештај

Од намјештаја из периода освећења цркве очуване су клупе, четири истоветне исповједаонице, те ормар у сакристији. Намјештај је децентан (у случају сакристијског ормара са суптилном инкрустацијом) и добро очуван, те доприноси укупном утиску црквеног ентеријера.

Оргуље

Оргуље су изграђене у радионици *Gebruder Rieger* из Јагерндорфа / Крнова у Чешкој. У цркву св. Ћирила и Метода су постављене 1904. године. Техничке карактеристике: пнеуматски састав са два мануала, педалом и петнаест звучних (реалних) регистара. Радионица *Gebruder Rieger* постоји од 1873 године, а након II свјетског рата дјелује под именом *Rieger-Kloss*, са

⁶¹ Упоредити. Иванчевић, 229, 318, 371-379, 394.

сједиштем у Аустрији и Чешкој. У овој вишеструко награђиваној радионици до сада је саграђено 3.500 оргуља за цркве у цијелом свијету.⁶²

ИКОНЕ И СЛИКЕ

1. БОГОРОДИЦА С ДЈЕТЕТОМ

Аутор: Franz Schmidt

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека

Техника: комбинирана техника / дуборез и уље на дрвету

Димензије: 20 цм x 16 цм

Натпис/потпис: десни доњи угао иконе /Franz Schmidt Wien/

Опис: Икона је изведена у духу сликарства италокритских мајстора. У погледу иконографије одговара типу *Богородица умилна*, чији коријени воде у иконографију источног хришћанства (Богородица и Исус насликани су у традиционалној одори са круном, ауреолом и позадином златножуте боје). У лијевом и десном горњем углу су иницијали Богородице и Христа, исписани словима грчког алфавета, а испод њих два крилата анђела. Оквир слике је, раскошни необарокни дуборез, златножуте боје.

ЧЕТРНАЕСТ ИКОНА ЦИКЛУСА ПУТ КРСТА

Аутор: незнани аутор

Вријеме израде: крај XIX вијека, неокласицизам

Техника: уље на платну

Димензије: 65 цм x 39 цм

Опис: Композиција је вертикално постављена у свих четрнаест постаја. Призори су иконографски традиционални и јасни, а свака могућност погрешке спријечена је натписом на оквиру испод призора на свакој од икона. Исус је истакнут црвеном бојом одоре и централним положајем у свакој од композиција. Актери призора су у покрету што доприноси визуелној динамици призора. У погледу колорита преовладава, црвена, нијансе зелене и златножута боја. **2(I)** Пилат осуђује Исуса на смрт; **3(II)** Исус узима крст; **4(III)** Исус пада први пут под крстом; **5(IV)** Исус сусретне св. Мајку своју; **6(V)** Шимун помаже Исусу крст носити; **7(VI)** Вероника пружа Исусу рубац; **8(VII)** Исус пада други пут под крстом; **9(VIII)** Исус тјеша жене што за њим плачу; **10(IX)** Исус пада трећи пут под крстом; **11(X)** Исуса свлаче; **12(XI)** Исуса прибијају на крст; **13(XII)** Исус умире на крсту; **14(XIII)** Исуса скидају с крста; **15(XIV)** Исуса полагају у гроб. Оквир икона има форму едикуле са крстом на врху.

КОЛЕКЦИЈА УМЈЕТНИЧКИХ СЛИКА БОГОСЛОВИЈЕ

Слике са ликовима и призорима из живота светаца Дружбе Исусове, мученика и мисионара изложене су на зидовима ходника Богословије на I и II спрату. Све композиције су вертикално постављене са лучним завршетком и уоквирене једноставним дрвеним рамовима. У погледу стила

⁶² Марко Станишић, *100 година оргуља сјеменишне цркве св. Ђурила и Метода*. (Сарајево: Богословија, афиша концерта, 2004).

зрцале принципе неокласицистичког сликарства. Од тридесетдевет слика у овој колекцији, двадесеттри су дјело Јозеф Х. Криклова, четири Комивеса К. Осталих дванаест дјела нису потписана.

Јозеф Х. Криклов

Вријеме настанка: 1892/3. година

Техника: уље на платну

Димензије: 140 цм x 78 цм

Опис: Композиција је увијек вертикална са ликом свеца или групом светаца у центру. Мученици, углавном мисионари су приказани у тренутку мучеништва, окружени симболима њихове муке, детаљем који указује на териториј њихове мисије (обично кроз расна или национална обиљежја осталих актера призора) или представом њихове визије. За ову групу дјела сликара Криклова могло би се рећи да су изведена по шаблону са мањком креативности. У доњем дјелу сваке слике стоји натпис са именом приказаног свеца/мученика Дружбе Исусове.

1. АНДРЕАС БОБОЛА, мученик
2. CAMILLUS CONSTANTINUS I AUGUSTINUS ОТО, мученици
3. MARCUS CRISIN (Марко Крстевчанин)
4. ИГНАЦИЈЕ АРЕВЕДО
5. FRANCISCUS DE HIERONYMO
6. EDMUNDUS COMPION
7. MICHAEL CARVALLIUS
8. ИВАН НЕПОМУК
9. FRANCISCUS REGIS
10. PETRUS CLAVER
11. ANTONIUS BALDINACCI, мисионар
12. DIDACUS CARVALLIUS
13. STANISLAUS KOSTKA
14. FRANCISCUS PACECO
15. FRANCISCUS KAVERIUS
16. ALPHONSUS RODRIGUEZ
17. PETRUS CONISIUS (дјело није потписано)
18. CAROLUS SPINULA
19. PETRUS FABER
20. LEONARDUS CHIMURA
21. FRANCISCUS BORGIA
22. HIERON DE ANGELIS I ŠIMON TEMPO
23. RODULPHUS AGUAVIVA⁶³

Кömives К.

Вријеме настанка: 1935/6. година

Техника: уље на платну

Димензије: 130/140 цм x 78 цм

⁶³ Наслови су преузети из натписа/појашњења са слика.

Опис: У погледу стилског израза, композиције, те одбира тема у збирци умјетничких слика Богословије нема разлике између дјела сликара Криклова и Kõmivesa. Особиост сликарског рукописа Комивеса К. у односу на Јозефа Криклова лежи у наглашености контура и *ciaro scuro*-а. Његов потпис је јасно видљив у дјелима:

24. МУЧЕНИЦИ ЕУХАРИСТИЈЕ, доњи десни угао

25. МУЧЕНИК НΟΥОС, доњи лијеви угао

26. КАНАДСКИ МУЧЕНИЦИ, доњи десни угао

27. МУЧЕНИЦИ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ, доњи лијеви угао

Слике без потписа

28. СВЕТИ JOSIP PIGNATELLI

Аутор: аустријски мајстор⁶⁴

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека/почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 130 цм x 79 цм

Натпис/потпис: доњи, централни дио слике / Г. JOSP. PIGNATELLI CONE. SJ./

Опис: Лик свеца готово је испунио простор слике. Св. Pignatelli је приказан са главом нагнутом према Распећу које држи у десној руци, док лијевом држи Библију. У позадини се наслућује канцеларија са столом и столицом, но осјећај простора је изостао.

29. ROBERT SOUTHWELL (енглески мученик)

Аутор: аустријски мајстор⁶⁵

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 130 цм x 79 цм

Натпис/потпис: доњи, десни угао слике / Г. Robert Southwell март./; горњи средишњи дио слике /JESU CONVERTE ANGLIAM/

Опис: Слика је посветио посебну пажњу изведби лица док је тијело сведено на силуету. Колорит је таман и у изразитом контрасту са бјелином ауреола и лица. Светац у лијевој руци држи малено Распеће, а у десној Библију.

30. СВЕТИ АЛОЈЗИЈЕ

Аутор: Alexandar Seitz⁶⁶

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 87 цм x 68 цм

Опис: Св. Алојзије, светац заштитник младих, приказан је у полупрофилу при чину молитве, склоплених руку благо нагнут према олтару са распећем. На олтару је грана љиљана, симбол невиности, који је уобичајени Алојзијев

⁶⁴ Петар Вранкић, Мато Зовкић, *Католичка црква у Сарајеву, водич за домаће вјернике и туристе*. (Сарајево: Надбискупски ординаријат, 1984), 60.

⁶⁵ Ibid., 60.

⁶⁶ Ibid., 60.

атрибут. Позадина која није моделирана супротстављена је свијетлој одори грациозног Св. Алојзија. Илузију простора сликар ствара кроз правоугаону форму олтару чије линије понире у други план слике.

31. СВЕТИ IVAN BERCHMANS⁶⁷

Аутор: аустријски мајстор⁶⁸

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 180 цм x 110 цм

Опис: Млади светац је приказан у полупрофилу док клечи пред Богородицом која у наручју држи Исуса. У позадини је небо обасјано бојама залазећег сунца. Изведба правоугаоних форми (нпр. клупе) је коректна што је омогућило стварање илузије простора.

32. ПЕТАР КОНИЗИ⁶⁹

Аутор: аустријски мајстор⁷⁰

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 200 цм x 104 цм

Опис: Свештеник/светац, Петар Конзи био је противреформатор поријеклом из Баварске, написао је противформацијски проглас. На овој слици приказан је како достојанствено стоји са пером и бројаницом у десној руци уз сто са књигама и Распећем са његове лијеве стране. Највише пажње сликар посвећује лицу, торзу и детаљима на столу. Позадина и доњи дио плашта изведен је на начин да ствара осјећај недовршености. Призор је плошан са невјешто изведеним скраћењима.

33. ПЕТАР КЛАВЕР (*апостол црначког робља*)⁷¹

Аутор: аустријски мајстор⁷²

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 200 цм x 104 цм

Опис: Свети Петар Клавер прозван је апостолом црначкога робља у Колумбији. Рођен је 1580. године у Верду у доброј хришћанској породици у Каталонији. Ушао је у Дружбу Исусову 1602.⁷³ Приказан је при чину крштења дјечака. У позадини је пејзаж са морем што упућује на његово далеко путовање.

⁶⁷ Према усменим упутствима ректора Марка Зубака од 21.04.2010.

⁶⁸ Вранкић, Зовкић, 60.

⁶⁹ Према усменим упутствима ректора Марка Зубака од 21.04.2010.

⁷⁰ Вранкић, Зовкић, 60.

⁷¹ Према усменим упутама ректора Марка Зубака од 21.04.2010.

⁷² Вранкић, Зовкић, 60.

⁷³ <http://www.hbk.hr/index.php?type=svetac&ID=3949>, 24.08.2010.

34. ИВАН НЕПОМУК (Мученик исповједне тајне)

Аутор: аустријски мајстор⁷⁴

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 220 цм x 106 цм

Опис: Светац је приказан у свећеничкој одори док стоји на облаку са кажипрстом на уснама – гестом која симболизује његову ћутњу. Уз његово лијево и десно раме су главице анђела. Позадина је изведена у два нивоа: горњи је небо са анђелима смеђкастих тонова, а доњи је ведута града тамног колорита, са мостом изнад ријеке Влтаве у коју је Св. Иван бачен.

35. СВЕТИ МАРКО КРСТЕВЧАНИН

Аутор: аустријски мајстор⁷⁵

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 190 цм x 102 цм

Опис: Вертикално постављена композиција саздана је од два, визуелно једнако важна, нивоа. Шест малих анђела приказаних у покрету носе облак на ком су три светачка лика са наглашеном гестикулацијом.

36. БОГОРОДИЦА СА ИСУСОМ

Аутор: незнани мајстор

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: вез

Димензије: 90 цм x 66 цм

Опис: Са посебном прецизношћу су изведена лица Богородице и Исуса, те ланац са привјеском у облику срца који украшава одору која се може само наслутити. При изведби су коришћени златножути, бијели и црвени конач. Призор је окружен црвеним плишем са везеним флоралним орнаментом.

37. СВЕТИ ЈОСИП СА ИСУСОМ

Аутор: незнани сликар

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 58 цм x 36 цм

Натпис/потпис: /Торино/ доњи десни угао

Опис: Св. Јосип је приказан како сједи на пријестољу са малим Исусом у крилу. Главе је погнуте према Исусу чији је поглед усмјерен ка посматрачу. При горњем рубу платна назире се осам анђеоских лишца. При изведби је одабран таман колорит – нијансе смеђе, са понеким детаљем зелене и златножуте боје.

38. БОГОРОДИЦА СА ИСУСОМ НА ПРИЈЕСТОЉУ

⁷⁴ Вранкић, Зовкић, 60.

⁷⁵ Вранкић, Зовкић, 60.

Аутор: аустријски мајстор⁷⁶

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 191 цм x 139 цм

Опис: Композиција је прирамидална - шест светаца распоређено је у двије групе, десно и лијево од Богородице на уздигнутом пријестољу. Изнад Богородице лебде два анђела придржавајући тондо са Христовим иницијалима. Испод пријестоља је ћуп са љиљанима – симбол који маркира средишњу вертикалу композиције не само обликовном већ и у духовном смислу. Свеци су одјевени у одоре различитих свештеничких редова. Илузија перспективе успјешно је изведена кроз више детаља композиције: под са плочама сложеним у шаховско поље, ћилим са геометријским преплетом који води до пријестоља, илузија поткуполне просторије са лучним прозорским отворима те поглед кроз њих (пејзаж са храмом). Упоредба сликарског рукописа слике *Богородица са Исусом на Пријестољу и Свети антун Падовански проповиједа рибама* наводи на закључак да су обје слике дјело истог аутора.

39. СВЕТИ АНТУН ПАДОВАНСКИ ПРОПВИЈЕДА РИБАМА

Аутор: аустријски мајстор⁷⁷

Вријеме израде: посљедња деценија XIX вијека /почетак XX вијека

Техника: уље на платну

Димензије: 140 цм x 119 цм

Опис: Композицијом доминирају три вертикале кроз које сликар гради илузију простора: бродско једро које наткрива групу знатичељних посматрача и испуњава лијеву страну призора; витка фигура, Св. Антун Падовански у фрањевачком хабиту, који је приказан док држи проповијед рибама; бродница са подигнутим једрима као посљедња од три доминантне вертикале уз крајњи десни руб композиције. У овој композицији сликар супроставља духовни спокој (дио композиције са Св. Антуном и бродицом) и свјетовну нестабилност и немир (радознала група испод једра). Антун Падовански је светац фрањевачког реда поштован због изузетног говорничког дара.

3. Досадашња законска заштита

На привременој листи националних споменика, Комисије за очување националних споменика, **Градитељска цјелина – Црква Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву** је уписана под редним бројем 509.

Градитељска цјелина – Црква Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву је Просторним планом БиХ („Фаза Б – валоризација“ – природне и културно-историјске вриједности) који је објављен августа 1980. године, сврстана у I категорију заштите под тачком 11., одјељак 10.2. „Појединачни споменици“ – период аустроугарске управе.

⁷⁶ Вранкић, Зовкић, 60.

⁷⁷ Вранкић, Зовкић, 60.

Градитељска цјелина – Црква Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву је евидентирана од стране Завода за заштиту споменика у оквиру Федералног министарства културе и спорта под називом „Црква Св. Ћирила и Методија“, али није уписана у регистар споменика културе⁷⁸.

4. Истраживачки и конзерваторско-рестаураторски радови

Након завршетка градње оба крила Богословије и Цркве Светог Ћирила и Метода, настављени су радови на уређењу ентеријера Цркве. У периоду између **1897. и 1900. године** извршена је сликарска декорација унутрашњости Цркве.

Од 1900. године, па све **до краја XX вијека**, забиљежене су учестале промјене намјене и с тим везане доградње, надоградње, адаптације и радови редовног одржавања, али нису вршени систематски конзерваторско-рестаураторски радови.

Године 1992. од стране управе Богословије наручен је пројекат спортске дворане и библиотеке, лоциран источно од градитељске цјелине, али до реализације пројекта није никада дошло⁷⁹.

Године 1996. године извршени су конзерваторско-рестаураторски радови на оштећеним фасадама и куполи.

Олтари са скулптурама и сликама, фреске и збирка слика из Богословије до сада нису били предметом рестаураторско-конзерваторских радова. Врхбосанска католичка богословија је 2009. године (др Марко Зубак и дон. мр Јосип Лебо) покренула иницијативу за рестаурацију олтара са скулптурама у радионици *Ferdinand Stuflesser* у којој су и настали.

5. Садашње стање добра

Градитељска цјелина – Црква Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву се налази у врло добром конструктивном стању. Радови редовног одржавања су на високом нивоу, а након конзерваторско-рестаураторских радова на куполи Цркве, фасадама објекта као и опсежних радова на уређењу ентеријера, за објекат се може рећи да је у врло добром стању.

Унутрашњи зидови Цркве на јужној страни су мањим дијелом оштећени услед дјеловања капиларне и атмосферске влаге. Оправком спојева вертикалних олука који су током зиме пуцали, проблем продора атмосферске влаге је само дјелимично ријешен, с обзиром да атмосферска влага продире у Цркву и поред раније извршених радова на куполи.

Торањ звоника Цркве је нагет, највјероватније услед слијегања тла.

⁷⁸ Допис Завода за заштиту споменика у склопу Федералног министарства културе и спорта број 07-40-4-4261-1/08 од 05.11.2008.

⁷⁹ Непотписани нацрти – Архива Врхбосанске надбискупије, Сарајево, мај 2010. године.

У неколико просторија од секундарног значаја у зони спрата сјеверне стране цјелине могуће је уочити оштећења зидних површина услед ограниченог продора атмосферске влаге. Продор влаге је могуће уочити и на јужној страни сутерена, с обзиром да хидроизолација вањског каменог степеништа није ваљано изведена.

На унутрашњим фасадама, као и на источној фасади цјелине присутна су незнатна оштећења изазвана гранатирањем.

Радови из друге половине XX и с почетка XXI вијека утицали су на аутентичност објекта: Извршена је доградња сјеверног дијела источног крила, које од тада има спратност П+4, с тим да је свијетла висина спратова надограђеног дијела нижа од свијетле висине спратова аутентичног дијела грађевине. Аутентична капела у западном крилу је подијељена по хоризонтали, тако да је само горњи дио задржао изворну функцију. Простор кухиње је дограђен на сјевероисточном крају, а кухиња је данас савремено опремљена.

Западно крило је надограђено за једну етажу и поткровље, а источно крило за поткровље, изузев крајњих јужних дијелова који данас имају функцију терасе – равнoг крова.

Извршена је измјена готово свих дрвених прозорских позиција које су замијењене рвс прозорима. Дрвени портал на сјеверној страни источног крила, усмјерен према унутрашњем дворишту, уништен током задњег рата, измијењен је порталом истог облика и материјализације. Степенишна ограда на улазним степеницама западног крила је прекинута изведбом пара камених стубова. Сви оригинални подови су прекривени савременим материјалима, изузимајући подове у Цркви.

Највиши степен оштећења претрпио је витраж. Можда би опис витража (према фотодокументацији) требало уврстити у опис добра, с обзиром да постоји намјера да се реконструише витраж (Опис витража ће бити достављен накнадно. У овом тренутку фотодокументација није доступна.) који се налазио изнад главног олтара. С обзиром да постоји фотодокументација, могући поступак реконструкција је олакшан. Фреске и зидна декорација претрпјели су оштећења настала услед прокишњавања што осим губитка боје подразумијева и пукотине. Према процјени из *Понуде за рестаурирање Олтара Ferdinand Stuflesser лабораторије*, олтари са скулптурама и олтарним сликама су у веома добром стању.

Слике из колекције изложене у ходницима Богословије су у веома добром стању, без видних оштећења.

6. Специфични ризици

- Продор атмосферске и капиларне влаге
- Лоше геомеханичке особине тла испод торња звоника

III - ЗАКЉУЧАК

Примјењујући Критеријуме за доношење одлуке о проглашењу добра националним спомеником ("Службени гласник БиХ", бр. 33/02 и 15/03), Комисија је донијела одлуку као у диспозитиву. Одлука је заснована на сљедећим критеријумима:

А. Временско одређење

Добра настала од праисторије до 1960. године

Ц. Умјетничка и естетска вриједност

- i. Квалитет обраде,
- ii. Квалитет материјала,
- iii. Пропорције,
- iv. Композиција,
- v. Вриједност детаља.

Д. Читљивост (документарна, научна, образовна вриједност)

- iii. Дјело значајног умјетника или градитеља,

Ф. Амбијентална вриједност

- ii. Значење у структури и слици града,

Г. Изворност

- iii. Намјена и употреба,
- v. Положај и смјештај у простору.

Х. Јединственост и репрезентативност

- iii. Дјело врхунског умјетника или градитеља

И. Цјеловитост

- i. Физичка цјеловитост (компактност),
- ii. Хомогеност,
- iii. Заокруженост (комплетност).

Саставни дио ове одлуке су:

- **Имовинско-власничка документација**
 - Копија катастарског плана 2163, к.о. Сарајево III (нови премјер), п.л. 129, бр. плана 6,1; Размјера 1:1000 (стари премјер к.ч. број 56, к.о. Сарајево XLIII), издата 07.04.2010. године од стране Службе за имовинско-правне, геодетске послове и катастар Општине Стари

- Град, Кантон Сарајево, Федерација Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина;
- Земљишно-књижни извадак за земљишне парцеле број 56, к.о. Сарајево XLIII, број з.к. улошка 54 (стари премјер), Нар. бр. 065-0-НарII-010-021771 од 19.04.2010. Земљишно-књижни уред Општинског суда у Сарајеву, Федерација Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина.
- **Документација о претходној заштити добра**
 - Допис Завода за заштиту споменика у склопу Федералног министарства културе и спорта број 07-40-4-4261-1/08 од 05.11.2008.
 - **Фотодокументација**
 - Фотографије постојећег стања Цркве Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву од 08. априла 2010. године. Фотографисао/ла арх. Ади Ћоровић (фотографисано дигиталним фотоапаратом Sony DSC – Н10) и дипл. историчарка умјетности Аида Буцаловић (фотографисано дигиталним фотоапаратом Sony DSC – Н10).
 - **Техничка документација**
 - Оригинални нацрти Јосипа Ванцаша за Цркву Светог Ћирила и Метода са Богословијом у Сарајеву из 1892. и 1895. године - Јела Божић. Архитект Јосип пл. Ванцаш, значај и допринос архитектури Сарајева у периоду аустроугарске управе – докторска дисертација. Сарајево: Архитектонски факултет у Сарајеву, 1989.
 - Архива Врхбосанске надбискупије, Сарајево: мај 2010. године:
 - *Пројекат спортске дворане и библиотеке*, Сарајево: децембар 1992. године;
 - Емир Каламујић и Хусеин Табаковић, арх. техничари. *Изведено стање*. Сарајево: децембар 1996. године;
 - Винко Парић, дипл. инг. арх. *Изведбени пројекат уређења дијела дворишта – боксови гаража и потпорни зид – Врхбосанске католичке Богословије у Штадлеровој улици број 5.* – Сарајево. Сарајево: јуни 2001. године;
 - *Понуда за рестаурирање Олтара у Сарајеву*, Петлин: 26. октобар 2009, Лаборатори Ferdinand Stuflesser, Filip Stuflesser.

Коришћена литература

У току вођења поступка проглашења добра националним спомеником БиХ, коришћена је сљедећа **литература**:

1978. Младеновић, Љубица. *Грађанско сликарство у Босни и Херцеговини у XIX вијеку*. Сарајево: Веселин Маслеша, 1978.
1984. Петар Вранкић, Мато Зовкић. *Католичка црква у Сарајеву, водич за домаће вјернике и туристе*. Сарајево: Надбискупски ординаријат, 1984.
1987. Ликовна енциклопедија Југославије, том 1 и 2. Загреб: Југославенски лексикографски завод 'Мирослав Крлежа', 1987.
1988. Спасојевић, Борислав. *Архитектура стамбених палата аустроугарског периода у Сарајеву*. Сарајево: Свјетлост, 1988.
1989. Божић, Јела. *Архитект Јосип пл. Ванцаш, значај и допринос архитектури Сарајева у периоду аустроугарске управе – докторска дисертација*. Сарајево: Архитектонски факултет у Сарајеву, 1989.
1993. Перо Судар, Фрањо Топић, Томо Вукшић. *Врхбосанска католичка Богословија 1890-1990. Зборник радова знанственога симпозија одржаног у Сарајеву 3. и 4. српња 1991. Пригодом обиљежавања стоте обљетнице постојања Богословије*. Сарајево/Бол (Брач): Врхбосанска Висока теолошка школа, 1993. година.
2000. Werner Muller, Gunther Vogel. *Атлас архитектуре 1. И 2.* Загреб: Голден маркетинг, 2000. година.
2001. Хаџимухамедовић, Фехим. *Текст о архитектури*. Сарајево: Дид, 2001. година
2004. Крзовић, Ибрахим. *Архитектура сецесије у Босни и Херцеговини*. Сарајево: Културно наслеђе, 2004.
2004. *Врхбосанска надбискупија почетком трећег тисутљећа*. Загреб: Надбискупски ординаријат Врхбосански викаријат за прогнанике и избјеглице. Сарајево, 2004.
2006. Иванчевић, Радован. *Лексикон иконографије литургије и симболике западног кршћанства*. Загреб: Кршћанска садашњост, 2006.
2005. Одлука о проглашењу Катедрале (Црква Срца Исусова) у Сарајеву националним спомеником, на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 25. до 31. јануара 2005. године у Сарајеву.
2009. Одлука о проглашењу Музичке академије (Завод Светог Аугустина) у Сарајеву националним спомеником, на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 08. до 14. септембра 2009. године у Сарајеву.
2009. <http://www.ksc-travnik.net/Utemeljitelji>, 25. јуни 2009.

Носилац истраживања и израде Приједлога одлуке:

*Медина Хаџихасановић - Катана, дипломирани инжењер архитектуре,
сарадник за споменике градитељског наслеђења
у Комисији за очување националних споменика*

Учесник у истраживању и изради Приједлога одлуке

(покретно наслеђе, зидно сликарство):

*Аида Буцаловић, дипломирани хисторичар умјетности
и дипломирани библиотекар, вањски сарадник
Комисије за очување националних споменика*